

להוכיח כדברי מרן ז"ל מכמה מקומות, וע"ע שו"ת מי יהודה חיו"רד סי' ק"ג ד"ה וראיתי וסי' קי"ד ד"ה ע"ד וד"ה שוב, ושו"ת יד יצחק ח"ג סי' פ"ג.

סימן שלג

א. ד"ה ביום, "והנה חפשי הפש מחיפוש בספרי ראשונים ושו"ע ולא מצאתי מזה מאומה". בשדי חמד ח"ו אסיפת דינים מערכת אבילות אות קס"ט כתב, ותמיה לי מאוד שכתב שחיפש ולא מצא ולענ"ד הדבר פשוט ומבואר ביטול סברת אותם האומרים כן, ממ"ש הפוסקים בסוס"י שמ"ה דמי שנפל בים או נטבע בנהר או אכלתו חיה אין מונעין ממנו דבר, הרי דלא סמכינן אהא דדין ד' מיתות לא בטלו לזלזול בכבוד סתם אדם והיינו ודאי כמ"ש החת"ס דאין הכלל דמי שנמסר למלכות חייב סייף, ובפירוש כתב שם הרב הפרישה בסוס"י שמ"ה דהא קמ"ל דלא נימא כיון דאמרו רבנן דין ד' מיתות לא בטלו א"כ הו"ל כהרוגי בי"ד, הרי מפורש יוצא מפוס רבנן קדישי ז"ל היפך האומרים דמי שנהרג ע"י רוצח חשוב כמחוייבי בי"ד והוא פלא, ולולא דמסתפינא הוה אמינא דכיון דמצינו מפורש בדברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים ביטול סברת הנ"ל, לא זו בלבד שאם באו לשאול צריך לומר להם לקבורו בקברות אבותיו כמ"ש החת"ס, אלא דאף אם לא באו לשאול צריך להשתדל לבטל מנהג זה, כי לענ"ד עושים שלא כדין כמו שנתבאר מהנ"ל.

ובאות קצ"ו שם כתב על דברי חת"ס הנזכר לעיל, השיב לי במכתב אחד מגדולי גאוני דורינו ח"ל ומה שתמה מני"ד ע"ד החת"ס שלא מצא תשובה על שאלתו מדברי השו"ע סי' שמ"ה, מטיבותיה דמר אמינא דדין אין מתעסקין לכל דבר האמור בכל מקום לא קאי לענין קבורה ומכ"ש לענין מקום קבורה, כמבואר בדרכי משה והובא בש"ך סי' שמ"ה ס"ק א' בשם תשובת הרשב"א תשס"ג, דמ"ש אין מתעסקין עמו לא לענין תכריכין וקבורה אמרו אלא לענין שאר דברים הנזכרים שם בס"א אין קורעין וכו', וממילא מובן שמ"ש בס"ב וס"ג אין מונעים ממנו דבר קאי ג"כ על אותם דברים ולא איירי כלל לענין קבורה, וה"ה והוא הטעם במ"ש שם בס"ז במי שנפל לים וכו' אין מונעים ממנו דבר היינו לאותן הדברים דאיירי התם, וע"ז כתב הפרישה שאין דינו כהרוגי בי"ד ובכל סי' שמ"ה לא איירי לענין קבורה עצמה וכמ"ש הש"ך שהרי אפי' הרוגי בי"ד עצמם ניתנו לקבורה ומתעסקין עמם לקבורם אע"פ שאין מתעסקין עמם לכל דבר, ועיקר דין מקום קבורה הוא בס"י שס"ג ומהתם ליכא למישמע מידי, ועיי"ש שהוסיף להוכיח דכל דינא דשמ"ה לא איירי בקבורה, אולם בשדי-חמד שם השיב לו ולענ"ד אחר המחי"ר כל מה שהאריך להוכיח דאין מתעסקין ואין מונעין ממנו לא קאי אקבורה הוא ללא צורך, וגם אנכי ידעתי את תשו' הרשב"א הנ"ל, אך כונתי פשוטה דכיון דכל חיליהו דהנהו אינשי דסברי שאינו נקבר בקברי אבותיו הוא משום דס"ל דכיון דדין ד' מיתות לא בטלי דינא כהרוגי בי"ד דאין נקברים בקברי אבותיו, א"כ לזה יש סתירה מפורשת לבטל היקש זה, שהרי קי"ל נמי דהרוגי בי"ד אין מתעסקין עמהם ולא אמרו כן במי שנטבע בים ש"מ דלא אמרו דמשום דדין ד' מיתות לא בטלי דינו כנהרג מדין הרוגי בי"ד וזה פשוט בעיני ולא נתיישבה תמיהתי בזה כלל.

בשו"ת ירושת הפליטה סי' ל' אות ג' כתב שלהדיא מבואר ברמב"ם פ"א מהלכות אבל ה"ט ח"ל שם כל הרוגי מלכות אף על פי שנהרגו בדין המלך והתורה נתנה לו רשות להרגו, הרי אלו מתאבלין וכו' ונקברין בקברי אבותיהן עכ"ל, וא"כ ק"ו הוא ומה אם הרוגי מלכות ישראל דע"כ בדין מקטלי כיון שנתנה

לתוך שלו אבל בכ"ז מודה דלא מיקרי מיוחד לו ולאבותיו. ונראה מדבריו דס"ל דגם לאמרי אש מפנים לתוך שלו אלא שהוסיף דמפנין אף למקום המיוחד לו ולאבותיו, ולזה כתב דצדקו יחדיו דהחת"ס איירי לתוך שלו, אך מכל דברי האחרונים הנ"ל וכן פשוט דברי האמרי אש הנ"ל מבואר דס"ל דכל ההיתר לפנות הוא למקום המיוחד לאבותיו, אך מתוך שאינו שלו לתוך שלו אין היתר לפנות, אלא מרן ז"ל כתב הכא דאין מדברי הירושלמי סתירה להאי דינא שמפנין לתוך שלו דהירושלמי איירי שהיה מונח בתוך שלו ואעפ"כ מפנין לקברי אבותיו וצ"ע.

עוד כתב שם בנהרי אפרסמון בעובדא שקברו בשגגה איש אחד במקום אשר קנתה אשה אחרת אי מותר לפנותו כדי שיהא קבור בשלו כיון שהוא בן חברה ויש לו חלק בביה"ק, ומסיק בד"ה אולם דאין לפנותו אף לדעת החת"ס דס"ל דמותר לפנות משאינו שלו לתוך שלו שהרי כתב דגם קבר הנקנה מיקרי שלו ואע"ג שלא קנהו בחייו והיינו כיון שהחיוב על הירושים לקבורו ולהקנות לו מקום עי"ז מיקרי קבר שלו ולכן היה הקבר שנקברה שרה קבר שלה ע"י מה שהחזיק אברהם בקרקע אחר מותה, א"כ אף להחת"ס כמו שאם יפנו אותה לקבר אחר יהיה מיקרי שלו מצד שהוא בן חברה כן גם קבר זה יקרא שלו כשישלמו להאשה ועדיף לפייס את האשה במעות ועי"ז יהא קבור בקבר שלו. ובמהר"ם שיק יור"ד סי' שני"ה ד"ה והנה בתשובה אליו הסכים עמו בזה עיי"ש, ובשו"ת חינוך בית יצחק יור"ד סי' נ"ז ד"ה והנה כתב אבל בנידון דירן אפשר לומר כיון דאיתא בחת"ס יור"ד סי' של"א דניחא ליה לאדם להקבר בשלו, א"כ כיון דהוא אחד מבין הח"ק הוי כאילו זכה בקבר בחייו עד שמפני זה משתדל כל איש להיות מבני החברה כדי שיזכה להקבר בחלקו, אמנם בהקבר ששייך לאשה מכבר שקנתה אותו מקום מח"ק א"כ כבר פקע זכות וקנין הח"ק של אותו מקום קרקע, ואף אם נבטל עתה המקח ויחזירו לה המעות הוי כאילו יקנו אותו מקום מעתה, ועתה שכבר מונח בו האי זקן א"כ אין יכול לקנות שיהא כשלו ממש שאין קנין למת, משא"כ אם יפנוהו משם ויניחוהו על מקום החברה הוי כאילו זכה באותו מקום בחייו וטוב וניחא ליה לפנותו משם מקבר שאינו שלו להקבר בשלו, ואף שכתב החת"ס דמה שקנה אברהם אבינו את הקרקע מעפרון והחזיק בה הוי כאילו נקברה שרה בקברה שלה, יש לומר דוקא התם דהואיל והבעל חייב לקברה הוי כאילו קבורה בשלה דבלא"ה א"א לה לזכות בקבר בחייה דמה שקנתה אשה קנה בעלה לזאת היה די מה שקנה אברהם מקום עבודה, אבל בשאר אדם שאפשר לזכות במקום קבר בחייו, טוב יותר ממה שיקנו עבורו היורשים דאף דנחשוב לזה קצת משלו, מ"מ מה שקנה וזכה בו בחייו דמיקרי שלו ממש ניחא ליה יותר מהכל, ולכן אפשר דלא אכפת לן אם תמחול האשה ותתפייס דעדיף לפנותו משם כדי שיזכה להיות קבור בקבר שלו ממש, ועיין בשו"ת הריב"ד יור"ד סי' כ"ד ד"ה ובהיתר נמי האריך דמה שקנה מחיים הוי קנין המעולה ביותר וליכא דעדיף מיניה, ומה שהיורשים קונים לאחר מיתה נהי דמיקרי קבר שלו, בכל זאת לא הוי שלו ממש דאין קנין למת ועי"ש דמפרש בזה כמה מקראות, ועיין לעיל אות א'.

סימן שלב

א. ד"ה יקרתו, "וע"כ נכון לקבור או ראשו לצפון ורגליים לדרום שיתגלגלו דרך דרום וכמ"ש בספר החיים הנ"ל, או ראשו למערב ורגליו למזרח שיתגלגלו דרך מזרח כנ"ל ע"ד". בשו"ת הריב"ז סי' קי"ב נשאל היאך נכון לקבור המת ראשו לצפון ורגליו לדרום כמ"ש בספר החיים, או כמ"ש החת"ס ז"ל שיהיה ראשו למערב ורגליו למזרח, ומסיק שם דנכון לעשות כמ"ש החת"ס ראשו למערב ורגליו למזרח, עיי"ש שהאריך

ובשדי חמד הנ"ל כתב עור אמנם מה שכתב שכן כתב במעבר יבק בחלק שפת אמת מאמר ב' פרק י', עיינתי שם ואמת שכתב כן אך הוא מטעם אחר וז"ל ומנהג בהרבה מקומות לקבור הנהרגים לבדם להיות כי תמיד תובעים דין עד כי ישפך דם הרוצח וזה שאמר הכתוב שופך דם האדם באדם דמו ישפך פירוש בקטרוג שעושה נגדו אותו אדם שנהרג גורם שפיכת דמו ואם לא בעולם הזה בעולם הבא וכו', על כן מנהג כשר להרחיקו משאר מתים למען לא יעות אדם בריבו עכ"ל, ואין מזה סתירה לדברי החת"ס שכל דבריו הם כלפי מה שאמרו הטעם משום דדין ד' מיתות לא בטלי דמזה נראה שמחזיקים את הנהרג לרשע, ולזה כתב לבטל דבריהם ועשרה הרוגי מלכות יוכיחו, ודברי הרב מעבר יבק מסייעים ג"כ סברא זו שאינו נחשב כרשע אלא שכתב טעם אחר כנזכר לעיל, וזה ודאי נעלם מהרב חת"ס דברי הרב מעבר יבק ואם היה רואה דבריו וטעמו ונימוקו אולי היה מניחם לעשות כמנהגם כמו שסיים בתשובתו שאם לא שאלוהו היה מניחם כמנהגם אבל השתא דאתי לקדמאי מאתי לא תצא הוראה כי אם מה שנראה לענ"ד עכ"ל, נראה שלדעתו אין המנהג הזה היפך הדין שא"כ לא היה מניחם במנהגם כדאמרין בעלמא במקום איסורא כי נהגו מי שבקינן להו, וא"כ אם היה רואה דבריו אפשר שהיה מתפייס בטעמו ולכן במקום שנהגו כן אין לבטל מנהגם.

ג. ד"ה ראה, "מצאתי בספר חסידים סי' רכ"ג מעשה ברשע אחד שנקבר בין הנהרגים, ובאו בחלום להסיר הרשע מביניהם, משם מוכח בהיפוך שהיו רגילים לקבור הנהרגים בין שארי אנשים". שם באבה"ע כתב מרן ז"ל אמנם מ"ש מספר חסידים סי' רכ"ג לא ידעתי מה רצה בזה, וזה לשונו שם רשע א' היה קבור וכו', ורצונו שאחד מן ההרוגים בא בחלום ויסלקו הרשע מביניהם שקשה להם ביותר, וא"כ אדרבא משם מוכח דהיו נוהגים לקבור ההרוגים בין שארי מתים דהרי אי לאו דהיה רשע ביניהם לא היה מתרעם, ומ"מ צ"ע מ"ש הרוגים דנקט הא בלאה"נ אין קוברין רשע אצל צדיק ואולי מעשה שהיה הכי היה, או בהרוגים איכא קפידיא ביותר דאסף קרי להו חסידך עיין סנהדרין מ"ז ע"א עכ"ל.

ובשדי חמד הנ"ל אות קצ"ו ד"ה ודברי כתב בשם חכם אחד, ודברי החת"ס הואיל ואתי לידן נימא בהו מילתא, בראש דבריו הביא ראיה מספר חסידים והוכיח דהרשע דשם לא נהרג שא"כ היה בכלל חסידך ועבדך, וע"ז תקשי וליטעמך אי הוי פסיקא לן דהנהרגים הם בכלל חסידך קשה בודאי מעיקרא היאך קברו רשע ביניהם הא אין קוברין רשע אצל צדיק מדינא דגמ' ואפי' צדיק אצל אדם שאינו הגון כמ"ש בספר חסידים סי' תש"ה, אלא ודאי דמעיקרא הוה ס"ד דהנהו קבורים דנהרגים הוא משום דדין ד' מיתות לא בטלי וע"כ קברו רשע ביניהם, ולבסוף איגלאי ע"י חלום דנהרגים הם בכלל צדיקים ואין קוברין רשע ביניהם, והשדי חמד שם ד"ה ומה, השיב על דבריו וכתב ומה שתמה ע"ד החת"ס אי פסיקא לן דנהרגים בכלל חסידך איך קברו רשע ביניהם, לענ"ד דהחת"ס משמע ליה דמ"ש בספר חסידים דקברו רשע וכו' לאו למימרא דמעיקרא הוי ידעי דההוא גברא רשע הוי, אלא ההוא גברא מעשיו סתומים הוי וסברי דאיש תמים הוא או עכ"פ לא הוי בכלל אדם שאינו הגון ושוב נודע להם שהוא רשע, אולם כבר הובא לעיל דמרן ז"ל בעצמו באבה"ע נתקשה בזה עיי"ש.

ד. ד"ה ועוד אני, "ש"ס מעתה שנקטלי קרי ליה מיד עבדיך ונתכפר להם, א"כ ראוי ומחויב לקבורם בקבר אבותיהם לפי כבודם". בשו"ת בני ציון ח"א סי' מ' אות ג' כתב דמשמע מדברי מרן ז"ל דאפי' אם היו אבותיהם חסידים ג"כ מחויב לקבורם בקבר אבותיהם, ואף דעבדיך הם השתא מ"מ מחויבי דינא הוי מעיקרא ולא עדיפי מבעל תשובה, וקשה ע"ז

להם תורה רשות משום מורד במלכות, אפ"ה פסק דנקברין בקברי אבותיהן, א"כ כ"ש הרוגי מלכות או"ה בודאי נקברין בקברי אבותם, והרי דין זה מפורש ברמב"ם כדעת הק' החת"ס צ"ל. ונקשה שהרי מרן ז"ל כתב והנה חפשי חפוש מחיפוש בספרי ראשונים ושו"ע ולא מצאתי מזה מאומה, והיאך נאמר שנעלמו מעיני הק' דברי הרמב"ם המפורשים, ונראה ד"ל דבדייקא נקט בסוגיא דסנהדרין ל"ז ע"ב גבי דין ד' מיתות לא בטלו הני גוונא דנופל מן הגג או חיה דורסתו ונופל בדליקה ונחש מכישו, דאין סיבה הנראית לעין למיתה זו ואינו בא בסיבת האדם כה"ג אמרו חז"ל דדין ד' מיתות לא בטלו וזה סיבת המוות, משא"כ בהרוגי מלכות שנהרגים בדין לא מיבעי במלכי ישראל שמדין תורה נהרגים אלא אף במלכי עכו"ם מ"מ מחמת סיבה ודין נהרג ומהיכ"ת דגם בזה אמרו חז"ל דין ד' מיתות לא בטלו מה שלא נזכר בגמ' שם, ומדויק מאוד לשון הגמ' שם מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות ולא נקט דנהרג ע"י מלכות כלשון הגמ' שם מ"ז ע"ב, דנמסר למלכות היינו שלא כדין שמסרוהו בהלשנה וכיו"ב, ומוכח כדברינו ממש"כ בפרישה הובא דבריו לעיל דהטור שכתב דמי שטבע בנהר וכו' אין מונעין ממנו שום דבר אתא לאשמועין דלא תימא דמשום דדין ד' מיתות לא בטלו דינם כהרוגי ב"ד, ולכאורה קשה דהטור שם קודם בסמוך כתב דהרוגי מלכות אין מונעין מהם שום דבר ולא דמי להרוגי ב"ד, א"כ הרי כבר קמ"ל דלא אמרינן משום ד' מיתות דלא בטלי דינם כהרוגי ב"ד, ומוכח כמ"ש דכל שנהרג מחמת סיבה ודין לא נכלל בכלל דין ד' מיתות דלא בטלי ושפיר קמ"ל דאף בטבע בים או אכלתו חיה נמי אין מונעין מהם שום דבר על אף שדין ד' מיתות לא בטלי, ודאיתנין להכי שוב פשוט דאין ממש"כ הרמב"ם דקוברין הרוגי מלכות בקברי אבותם שום ראייה לנדון דידן שנהרג ע"י עכו"ם דדמי לטבע בנהר וכיו"ב דאמרין בהו דין ד' מיתות לא בטלי ודו"ק].

ב. מ"מ אמרתי אומר אם היו כאן בעלי הח"ק לא הייתי מוחה במנהגם, אך מאתי לא תצא הוראה בזאת אלא יקברוהו בקבורת אבותיו לפי כבודו הראוי לו". בחאבה"ע ח"ב סי' קל"ב (משנת תקס"ה) ד"ה מכתבו כתב וז"ל, במה שכתב שצויה לקבור ההרוגים במקום מיוחד שלא עם שאר קברים, יפה עשה וכן נוהגים מטעם שכתב מעלתו דדין ד' מיתות לא בטלי ונוהגים עמהם כהרוגי ב"ד שיש להם קבורת בפ"ע וכו' עכ"ל.

ובשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' י"ד ד"ה ומה שהקשה כתב, דהחת"ס תברא לגזייה דביור"ד כתב לדין דין הרוגי ב"ד ויש לקבור כהרוגי ב"ד, ובאבה"ע"ז כתב דיש לו דין הרוגי ב"ד ויש לקבור בפ"ע ושכן המנהג פשוט, ובשדי חמד ח"ו פאת השדה מערכת אבילות סי' כ"ב כתב והנה אמת שדברי הגאון חת"ס בזה סותרים כמ"ש הרב הנ"ל, אמנם לענין דינא מסורת בדינו פוסק שסותר דבריו נקטינן עיקר כדבריו שבאחרונה, ועין רואה דהתשו' שבחלק אבה"ע היתה בשנת תקס"ה והתשובה שבחלק יור"ד היתה בשנת תקע"א והיא העיקר לדעתו, וגם המעיין בדברי קדשו בשתים זו ישר יחזה שבתשובה שבחלק יור"ד נחית נפשיה לעומקא דדינא הלכה למעשה שבא לידו, ובשו"ת ירושת הפליטה סי' ל' אות ג' נמי נתקשה בסתירת דברי החת"ס, וכתב דאפשר לומר דבשנת תקע"א [הוא התשובה הכא] דאתא לקמיה האי ענינא נתן לבו הטהור והקדוש לעיין בדבר יותר ומצא שאין לו יסוד ואעפ"כ הניח להם מנהגם. נעוד יש להוסיף שזה נכלל במה שכתב הכא דאם היו כאן בעלי הח"ק לא הייתי מוחה במנהגם, וכ"כ בסוף התשובה אלו לא שאלו את פי הייתי מניח להם מנהגם אבל השתא דאתו לקדמאי מאתי לא תצא הוראה, ושם באבה"ע ששאלוהו אחר מעשה שפיר כתב דיפה עשו וכן המנהג].